

ΚΩΣΤΑΣ Ε. ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ
2

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1988

ΚΩΣΤΑΣ Ε. ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ
2

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1988

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ της 25ης Μαρτίου 1821 στο Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο

Υπό την αιγίδα της Α.Ε. του Πρέσβη της Ελλάδος στην Κύπρο
κ. Ευθύμιου Στοφορόπουλου

Πρόγραμμα

Τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῶ...

A. ΟΜΙΛΙΕΣ:

1. Κώστας Ε. Χατζηστεφάνου: «Το μήνυμα της Εθνεγερσίας»
2. Κύπρος Χρυσάνθης: «Σταυριανός, Κύπριος Αγωνιστής του Εικοσιένα»
3. Γεώργιος Προδρόμου: «Ο φιλελληνισμός και η Ελληνική Επανάσταση»

B. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ:

Από Εκκλησιαστικό Βυζαντινό Χορό του Ομίλου Φίλων Βυζαντινής Μουσικής «Χουρμούζιος ο Κύπριος», υπό τη διεύθυνση του Ἄρχοντα Πρωτοψάλτη της Εκκλησίας της Κύπρου κ. Θεόδουλου Καλλίνικου.

1. Τα Κλεφτόπουλα
2. Μπήκαν Κλέφτες στο Μαντρί
3. Το Σούλι

Γ. ΛΥΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:

Εκτελεί η Χορωδία και Ορχήστρα του Λυκείου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' (Δασούπολης) υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας της Μουσικής Σπυρούλας Γερολεμίδου.

1. Ελεύθεροι Πολιορκημένοι: Αποσπάσματα (α) «*Το Χάραμα*», (β) «*Μητέρα Μεγαλόψυχη*»: Στίχοι του Εθνικού ποιητή Διονυσίου Σολωμού — Μουσική Γιάννη Μαρκόπουλου

2. «Ο Σκλάβος»: Στίχοι Μ. Κυριάκου — Μουσική Γιάννη Μαρκόπουλου.
- Δ. Παράδοση από τον Πρέσβη της Ελλάδος κ. Ευθύμιο Στοφορόπουλο στον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομο Αντιγράφου της Σημαίας των Κυπρίων Αγωνιστών του 1821 η οποία φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

(Ο εορτασμός οργανώνεται από τα Σωματεία, «Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών», «Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου», «Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών», «Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου 'Στασίος'», «Φιλοσοφική Εταιρεία Κύπρου», «Γυναικείος Όμιλος 'Πρωτοπορία'», «Λύκειον Ελληνίδων Αμμοχώστου» (Τμήμα Λευκωσίας) και «Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄»).

Κώστας Χ΄ Στεφάνου

Το μήνυμα της Εθνεγερσίας

Γιορτάζουμε σήμερα τη λαμπρότερη επέτειο του Ελληνισμού για να τιμήσουμε πρώτα αυτούς που δόξασαν την Ελλάδα και έσπασαν τα δεσμά της δουλείας, αλλά προ παντός για ν' αντλήσουμε οι ίδιοι πίστη και δύναμη στον αγώνα τιμής και εθνικής επιβίωσης που διεξάγουμε κάτω από άνισες, όπως και τότε, συνθήκες εναντίον του άνομου Τούρκου. Τα μεγάλα έργα εμπνέουν. Και οι εξάρσεις του έθνους συγκλονίζουν το είναι μας, διαλύουν φόβους και υπερνικούν δισταγμούς, αποδιώχνουν τη νάρκη και δίνουν φτερά στην ψυχή μας για έργα μεγάλα και άξια. Γιορτάζουμε τώρα μια μέρα θριάμβου και νίκης από εθνική περηφάνεια αλλά κι από συναίσθηση χρέους προς το έθνος που δεν λύγισε, προς τη μνήμη μαρτύρων που έδωσαν τη ζωή και το αίμα τους, προς τους μεγάλους δασκάλους του Γένους που κράτησαν τη δάδα του Ελληνισμού αναμμένη, προς τη μακραίωνη ιστορική μας παράδοση που στάθηκε εμπνευστής κι οδηγός για έργα προγονικής αρετής. Τη γιορτάζουμε ακόμη ως την εθνική κολυμβήθρα που κράτησε στις επάλξεις του χρέους ολόρθο το Έθνος σε αγώνες επικούς από τότε ως σήμερα, σαν αυτούς της 28ης τ' Οκτώβρη και της 1ης τ' Απρίλη, που πήραν λάμψη και φως απ' αυτήν, τη γιορτάζουμε πάνω απ' όλα ως ημέρα εθνικού φρονηματισμού που μας οδηγεί με ασφάλεια και κάτω από τις πιο αντίξοες περιστάσεις, σαν αυτές που περνά η πατρίδα μας σήμερα και όλο το έθνος.

Της σωτηρίας το δρόμο θα τον βρούμε κι αυτή τη φορά στη δική μας παράδοση. Οι φωτεινοί προβολείς της 25ης Μαρτίου διαλύουν τα σκότη και φωτίζουν καθαρά την πορεία μας. Συγκεντρώνουν το φως από όλη την Ελληνική ιστορία από τα πανάρχαια χρόνια και από όλους τους χώρους όπου έζησαν Έλληνες, και το κατευθύνουν επίμονα στις αρετές της φυλής για να διαλάβουν και στις δικές μας ψυχές για τη μεγάλη απόφαση. Κι η απόφαση, που μ' αυτή μεγαλούργησε πάντα το έθνος, μία

και μόνη και πάντα η ίδια, μ' όποια ονόματα, λακωνική, σταθερή κι αμετάκλητη, συμπυκνωμένη σ' ένα «ΟΧΙ», σ' ένα «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ» σ' ένα «ΙΤΕ ΠΑΙΔΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ...», σ' ένα «ΟΥ ΔΙΔΟΜΕΝ ΣΟΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ», στο ανεπανάληπτο, συγκλονιστικό κι εθνοσωτήριο «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ» των μαχητών του '21.

Το «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ» ήταν η έκφραση της ομόθυμης απόφασης του Ελληνικού λαού ή να πεθάνει μ' ένα έντιμο θάνατο, όπως ταιριάζει σε Έλληνες, ή να ζήσει ελεύθερος, με την αξιοπρέπεια που συνάδει με το λαμπρό παρελθόν της φυλής. Ήταν όρκος τιμής, αυτοπροαίρετος κι αμετακίνητος, που έγινε πράξη, αγώνας σκληρός, ζωής και θανάτου, μέσα από ολοκαυτώματα, θυσίες και αίματα, κάθε λογής άλλα μαρτύρια. Το «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ», που ξανάφερε την Ελλάδα στο φως, ήταν μια γνώριμη φωνή που έβγαινε μέσα από τα βάθη αιώνων, ριζωμένη βαθιά στις αλώβητες φυλετικές ρίζες του Έλληνα, φωνή χρέους που τον ελευθερώνει από φόβους και πρόσκαιρες χαρές της ζωής για να δικαιωθεί ως φυλή, να προκόψει ως έθνος. Ήταν στίχοι του βάρδου της πρώτης Πανελληνίας εκστρατείας, του θείου Ομήρου, εμπνευσμένοι από πατρίδας αγάπη, ήταν εμψυχωτικές ελεγείες Τυρταίων και Καλλίνων για παλικάρια που πεθαίνουν με τιμή πρώτοι στη μάχη για πατρίδα, γονιούς, γυναίκες, παιδιά. Ήταν παιάνες Σαλαμίνων για την ορμή προς τη νίκη, ηρωικά εμβατήρια να ρυθμίζουν τα βήματα ηχηρά και αντρικία πολεμιστών προς το πεδίο της μάχης με ορθή τη ψυχή, ευθυτενές το παράστημα, κατακόρυφο φρόνημα, ήταν αποθεωτικοί ύμνοι, δοξολογίες και έπαινοι, επιγραμματικά σε τύμβους προμάχων της ελευθερίας, στο Μαραθώνα, στις Θερμοπύλες, τη Σαλαμίνα, την Πλάταια, αμέτρητων άλλων όσων οι τάφοι προσκύνημα κι η θυσία παράδειγμα. Ήταν αυστηρή επιταγή της Σπαρτιάτισσας μάνας με το γνωστό «Ή ΤΑΝ Ή ΕΠΙ ΤΑΣ», ξεπροβόδισμα μονάκριβου παιδιού στα λημέρια της κλεφτουριάς με σφιγμένη την καρδιά της μάνας, ήταν όρκος που ώμνυαν οι έφηβοι της Αθήνας για να νιώσουν πως έγιναν άντρες, με την τύχη της πατρίδας στα χέρια τους πια. Ήταν ακό-

μα υποθήκες πνευματικών ηγετών που ξεχώρισαν τις αρετές της φυλής και τις ύμνησαν για να πάει το έθνος μπροστά με τιθασειμένα τα πάθη του Έλληνα — τη φιλαρχία, το φθόνο, την απληστία, την κάθε λογής προδοσία — κηρύγματα των δασκάλων του Γένους που ιεράρχησαν τους σκοπούς της ζωής και σημάδεψαν τη Λευτεριά και την Τιμή του ανθρώπου σαν απ' όλα τα αγαθά τα πιο άξια. Το «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ» συνοψίζει τον αυτοσεβασμό του Έλληνα, την αποφασιστική διεκδίκηση της προσωπικής και εθνικής του τιμής, τα ιδανικά στα οποία πιστεύει, την πίστη του ότι το τίμημα της ελευθερίας είναι ο θάνατος, και του θανάτου απότοκος η ηθική νίκη κι η ελευθερία. Αν η Ελλάδα ονομάζεται «μητέρα ηρώων», το οφείλει στο ότι τα παιδιά της με την αποδοχή της θυσίας ξεπέρασαν τα όρια του κοινού θνητού και προβλήθηκαν ως παράδειγμα στους άλλους για μίμηση.

Με τέτοιο φιλότιμο λευτερώθηκε τότε ο Έλληνας. Όποιος τιμά τους προγόνους, γίνεται της πατρίδας και των προγόνων άξιος. Ανεβαίνει Γολγοθάδες χωρίς να λυγίσει, καρφώνεται σε σταυρούς μαρτυρίου αλλά δεν υποκύπτει. Δοκιμάστηκε ο Έλληνας τότε με κάθε μορφή μαρτυρίου από τη θηριωδία του Τούρκου: αποκεφαλισμούς, ατιμώσεις, βιασμούς, εμπρησμούς, βεβηλώσεις... Βουτηγμένος στο αίμα, σωριασμένος στη γη, ντροπισμένος καταπίνει την πίκρα του πόνου στάλα τη στάλα με σφιγμένα τα δόντια, θυμάται τις παλιές του τις δόξες και παίρνει κουράγιο. Του αποστραγγίζει το αίμα ο Τούρκος, τον τίμιο ιδρώτα, του αρπάζει το βιος κι αυτός, νηστικός και ξυπόλυτος, ξεριζωμένος και άοπλος, κατατρεγμένος κι από ανίερες συμμαχίες, των Μέττερνιχ και των ακόλαστων βασιλιάδων της Ανατολής και της Δύσης, δεν λιποψυχεί, αντιστέκεται ως την ύστερη ώρα με πείσμα.

Τη λευτεριά του ο Έλληνας δεν την πήρε δώρο από οποιουσδήποτε ξένους που συνέντρεξαν τότε τον αλλόθρησκο Τούρκο. Κανένας δεν του τη χάρισε. Την κέρδισε με το αίμα του, με τη δική του απόφαση, όταν πείστηκαν και οι άλλοι ότι ο αγώνας του ήταν αγώνας μέχρι θανά-

του. Τη δύναμη, του την έδινε η πίστη στις ρίζες του, ο σεβασμός στο Θεό του, ο δεσμός με πατέρες, προγόνους, η αγάπη της γης που τον γέννησε, πατρίδας αγάπη, η πιο δυνατή που μπορεί να ριζώσει στην ψυχή του ανθρώπου. «Γι' αυτή την πατρίδα πλαστήκαμε όλοι. Γι' αυτή γεννηθήκαμε. Κι είναι σ' αυτή που χρωστάμε να δώσουμε, ό,τι κι αν έχουμε, το βίος, τα παιδιά μας, τη ζωή μας την ίδια. Για χάρη της είναι οι αρετές που μας ντύνουν, για την προκοπή της ό,τι με μόχθο κερδίσαμε, μόρφωση, πλούτη, δόξες, τιμές κι αξιώματα. Όταν η πατρίδα πάει μπροστά, ο καθένας προκόβει, μα ο χαμός της συμπαρασύρει στον όλεθρο όλους, χωρίς διακρίσεις.» Έτσι σκεφτόταν ο Έλληνας τότε. Ποιός ορίζει τη ζωή και τα πλούτη του σε μια δούλη πατρίδα; Ποιος εγγυάται τη ζωή και την τιμή των παιδιών του με αφέντη τον άνομο Τούρκο; Παρά εξουτελισμός και ταπείνωση, καλύτερα θάνατος για μια ζωή τιμημένη. Αυτή την απόφαση είχαν πάρει τότε όλοι οι Έλληνες και βγήκαν νικητές, μια ψυχή, μια καρδιά, στον υπέρ πάντων αγώνα, με παροτρύνσεις που τους θύμιζαν ότι πίσω τους υπάρχει μια παράδοση ηρωισμού από τα πανάρχαια χρόνια: *«Γενναίοι τῶν Μαραθωνίων ἡρώων ἀπόγονοι, κανείς δὲν θέλει ἀφήσειν ἀπὸ τὰς χεῖρας τὰ ὄπλα, ἕως νὰ ἐξολοθρεύσωμεν τὸν τύραννον, ἢ νὰ πέσωμεν εὐγενῆ τῆς ἐλευθερίας σφάγια, καὶ νὰ ἐνώσωμεν τὰς ψυχὰς μας μὲ τὰς ἀοιδήμους ψυχὰς τῶν πεσόντων εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὰς Θερμοπύλας, εἰς τὰς Πλαταιὰς ἱερῶν προγόνων μας».* Έτσι έσμιξε το '21 με το παρελθόν της φυλής επικυρώνοντας την ταυτότητα του Ελληνισμού και την ιστορική του συνέχεια κι επιβεβαιώνοντας τη δύναμη της παράδοσης ως δημιουργού έργων ανταξίων του παρελθόντος.

Εξοχότατε, Μακαριότατε, Κύριε Πρέσβη:

Τα μεγάλα έργα τιμώνται με πράξεις αντάξιες, όταν προ παντός το απαιτούν οι περιστάσεις οι ίδιες. Για δέκατη τέταρτη φέτος χρονιά η Εθνική μας επέτειος βρίσκει τον Τούρκο να πατά ανενόχλητος τη γη των πατέρων μας με ξεριζωμένους τους Έλληνες και μ' αλλαγμένη την

όψη του Ελληνικού μας βορρά, βρίσκει σε αγωνία το Έθνος για κινδύνους ορατούς και συνεχώς αυξανόμενους. Θα πρέπει να κάνουμε το καθήκον μας όλοι, λαός κι ηγεσία — πολιτική, θρησκευτική και πνευματική — στο ακέραιο. Είμαστε Έλληνες, και κουβαλάμε στους ώμους μας το ασήκωτο βάρος μιας βαρύτιμης κληρονομιάς χιλιετηρίδων. Τώρα, πιο πολύ από κάθε άλλη φορά, η 25η Μαρτίου μας χρειάζεται την κάθε μέρα, την κάθε ώρα και την κάθε στιγμή της ζωής μας. Να μας θυμίζει το χρέος, να κεντρίζει το εθνικό μας φιλότιμο. Να μας εμπυχώνει στον αγώνα τιμής που θα πρέπει να δώσουμε ως έθνος χωρίς δισταγμούς και αμφιταλαντεύσεις, χωρίς φόβους και ενδοιασμούς, ελεύθεροι από φιλοδοξίες και πάθη, πέραν από προσωπικούς, κομματικούς ή οποιουσδήποτε άλλους υπολογισμούς και συμφέροντα.

Θα πρέπει ν' αποκτήσουμε ξανά την εμπιστοσύνη μας στις ανεξάντλητες ψυχικές δυνάμεις του Έθνους. Να τολμήσουμε να υψώσουμε όλοι στα χέρια μας τα λάβαρα της εθνικής μας ενότητας και της Ελληνικής μας ταυτότητας, του Έθνους τα λάβαρα, τις σημαίες, τα σύμβολα, υποστέλλοντας οποιαδήποτε άλλα που διαιρούν το λαό. Πρέπει να γίνουμε Έλληνες, σαν και πρώτα, εμποτισμένοι με τα ιδανικά της φυλής και των μαχητών του '21, να σμιξει το αίμα μας με το αίμα της θυσίας μαρτύρων, να κτυπήσουν αδερφικά οι καρδιές μας, να ξεχωρίζουμε αδερφούς από την ίδια μάνα απ' οποιουσδήποτε άλλους. Θα πρέπει να σταθούμε γερά πάνω στα στέρεα βάθρα της Ελληνικής μας παράδοσης, να ζήσουμε το παρελθόν της φυλής μας στις καρδιές μας για να εξουδετερώσουμε οποιουσδήποτε υπονομευτές των στοιχείων που συνθέτουν την ελληνική φυσιογνωμία μας.

Ο αγώνας που διεξάγουμε σήμερα, για μάζ, ως λαό, είναι πρωτίστως αγώνας και θέμα εθνικής υποδομής και ψυχικής προπαρασκευής, για αντοχή μέσα στα δεινά που μας περιβάλλουν, είναι αγώνας για τη δημιουργία αναπτερωμένου φρονήματος και αγωνιστικής διάθεσης, ομοψυχίας, σύμπνοιας και ενότητας κάτω από στόχους εθνικούς, είναι θέμα εθνικής εγρήγορσης και ετοιμότητας των

Πανελλήνων για το μεγάλο «ΝΑΙ», στην κλήση των καιρών, και το μεγάλο «ΟΧΙ» στον Τούρκο. Είναι θέμα αξιών της ζωής και ιδανικών που να εμπνέουν το λαό και τους νέους. Είναι πρόβλημα καθολικής εθνικής αγωγής και παιδείας, από γονιούς, δασκάλους, λαϊκούς, κληρικούς κι όποιους άλλους.

Κανένας δεν πρέπει να περιμένει τον άλλο. Οι καιροί είναι δύσκολοι, η Κύπρος σε κίνδυνο και το έθνος αγωνιά για το μέλλον του με προβληματισμούς βασανιστικούς. Οι φωτεινοί προβολείς της 25ης Μαρτίου διαλύουν τα σκότη και φωτίζουν το δρόμο. Η Ελευθερία μας βρίσκεται στα δικά μας τα χέρια. Στη δική μας θέληση και απόφαση πρώτα. Στην ενότητά μας εδώ μεταξύ μας, στην ενότητα και την ψυχική επαφή μας με τους αδερφούς Έλληνες της Ελλάδας, με την κινητοποίηση του όπου γης Ελληνισμού. Πάνω απ' όλα με την απόφασή μας, αν χρειαστεί, να δώσουμε κι αυτή τη ζωή μας για να πάει μπροστά η πατρίδα μας. Για να πάμε όμως μπροστά πρέπει να γυρίσουμε το βλέμμα μας πίσω. Το Εικοσιένα μας καθοδηγεί και μας παρακολουθεί. Θα πρέπει να το αξιοποιήσουμε και να το δικαιώσουμε, ως Κυπριακός Ελληνισμός, ως Ελληνισμός της Ελλάδας, και ως Πανέλληνες: Όλοι μαζί μπορούμε να δώσουμε τη μάχη στον υπέρ πάντων αγώνα, τώρα στην Κύπρο αύριο κάπου αλλού, με την Ελλάδα στην πρώτη γραμμή, ασπίδα του Έθνους. Οι καμπάνες κτυπούν δυνατά και επίμονα, μας καλούν επιτακτικά σ' ένα Πανεθνικό Συναγερμό, μια Πανελλήνια Σταυροφορία για τη σωτηρία της Κύπρου κι όπου κινδυνεύει το Έθνος:

*Μία βοή σηκώνεται
μία μόνη επιθυμία,
και, σαν ακτίνα ουράνιος
ως φλόγα εις δάση ευάνεμα
καίει τας καρδίας.*

*«Υπέρ γονέων και τέκνων
υπέρ των γυναικών
υπέρ πατρίδος πρόκειται
και πάσης της Ελλάδος
όσιος αγώνας».*

Σ' ένα τέτοιο «όσιο αγώνα», «υπέρ πατρίδος και πάσης της Ελλάδος», χρειάζεται η συστράτευση όλων, και του τελευταίου Έλληνα:

*«Ηχήστε οι σάλπιγγες! Καμπάνες βροντερές
δονήστε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα!
Οι ιερές ελληνικές σημαίες
ξεδιπλωθείτε στον αέρα!»*

Κύπρος Χρυσάνθης

**«Σταυριανός, Κύπριος
αγωνιστής του '21»**

Απ' όλες τις εθνικές μας εορτές και επετείους το πιο πολύ βάρος έχει η 25η Μαρτίου 1821, που ανέστησε το έθνος μας και μας έδωσε μοίρα στον ήλιο, όχι πια θεωρητικά, αλλά χειροπιαστή με σύνορα και όνειρα, ένα κέντρο, το κέντρο του Ελληνισμού, γη για να πατούμε.

Σ' αυτή την επανάσταση, την εθνεγερσία, το παρόν των Κυπρίων ήταν υπολογίσιμο κι ας είμαστε πολύ μακριά από τον βασικό κορμό. Σκοπεύω, λοιπόν, να δείξω ακροθιγώς τη συμβολή των προγόνων μας Κυπρίων. Όμως βαθύτερη πρόθεση είναι να δοθεί διά του λόγου μου ευκαιρία ν' αποτίσουμε φόρο τιμής σ' αυτούς που συνέτειναν στη δημιουργία του εθνικού μας κέντρου και μας δίνουν το δικαίωμα να μιλούμε με ψηλά το μέτωπο. Αυτοί οι Κύπριοι πρόγονοί μας δεν είχαν διπλώματα Πανεπιστημίων της Ευρώπης, αλλά είχαν σθένος και καρδιά και κάποια αξεκαθάριστα όνειρα, ωστόσο ελληνικά όνειρα. Στην απογραφή, που έκαναν οι Άγγλοι το 1881 Έλληνες κάτοικοι της νήσου ήσαν 137.631. Ασφαλώς το 1821 θάταν πολύ λιγώτεροι. Υπολογίζονται σε 80 χιλιάδες. Η Κύπρος δεν είχε καράβια σαν τ' άλλα ελληνικά νησιά. Από τις επιδρομές πειρατών τα χωριά αποσυρθήκανε σε υψώματα μακριά από την παραλία. Επομένως θαλασσινός βίος δεν υπήρχε στην Κύπρο. Για ναρθούν στην Ελλάδα Κύπριοι έπρεπε να πάνε στην Αίγυπτο με κάποια περαστικά κα'ϊκια ή αντικρύ στη Μικρασία, συνέχεια στη Σμύρνη κι απ' εκεί να βρουν ευκαιρία. Κι όμως είχαμε 300 σφαγιασθέντες στην 9η Ιουλίου 1821. Ποιοι πολεμήσανε καταγράφονται στο βιβλίο του Λο'ιζου Φιλίππου, στον οποίο πολλά πρέπει να οφείλουμε. Το βιβλίο τιτλοφορείται «Κύπριοι Αγωνισταί» (Λευκωσία 1931). Όπως γράφει ο Φιλίππου πολλά έχουν χαθεί, τα οποία θα διαφώτιζαν και βιογραφικά τους Κυπρίους αγωνιστές του '21. Συμπληρωματικά στοιχεία, με νέους αγωνιστές, δημοσίευσε και ο καθηγητής Μ. Πρωτοψάλτης. Είναι βέβαιο πως κι αλλού θα υπάρχουν στοιχεία. Ας μη λησμο-

νούμε τον λόχο των Κυπρίων γύρω στην Ακρόπολη με τη σημαία τους όπου η επιγραφή «*Σημαία Ελληνική Πάτρης Κύπρου*». Αλλά κι ένα έγγραφο Κυπρίων αγωνιστών ημερομηνίας 29 Απριλίου 1825 περιλαμβάνει και το εξής: «*Σεβαστή Διοίκησις! ήμεις έχασαμεν μαζί με την πατρίδα και τὰς οίκίας μας· είδαμεν τούς συγγενείς μας έσφαγμένους και ένταῦθα άπ' άρχής του ήεροῦ Ἀγώνος άγωνιζόμενοι, τρέφομεν αὐτὰς τὰς έλπίδας του ν' άνακτήσουμεν τήν πατρίδαν έλευθέραν*».

Σήμερα θα σᾶς περιγράψω τήν έκπληξή μου όταν ό δημοσιογράφος Κώστας Σαρδελής, που ιδιαίτερα άσχολείται με τούς άγωνιστές του '21, μου προσέφερε σε μιᾶ επίσημη τελετή τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὸ βιβλίο:

*Ἰωάννου Σταυριανοῦ
(1804-1887).*

Πραγματεία τῶν περιπετειῶν του βίου μου και συλλογή διαφόρων άντικειμένων άγνώστων έτι έν τῇ έλληνικῇ ίστορίᾳ.

Είσαγωγή - έκδοση - σχόλια:

*Ἑλένης Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη,
Ἀθῆναι 1982.*

Έκδοση της Εταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν.

Βέβαια αναζητούσα το βιβλίο αυτό από σχόλιο πάλιν του Σαρδελή.

Τα απομνημονεύματα αυτά του Κύπριου αγωνιστή Ιωάννη Σταυριανοῦ, έστω κι αν είναι ελάσσων απομνηματογράφος του Αγώνα, πρωτοδημοσιεύτηκε το 1976 στην «*Επετηρίδα Εταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν*» (τόμος 6ος).

Το βιβλίο αυτό αποτελεί για μας διπλή αποκάλυψη: α) Ἐνα νέο Κύπριον αγωνιστή και β) ένα Κύπριο απομνηματογράφο του '21. Διεξήλθα το βιβλίο με πολλήν περιέργεια, αλλά και από εθνικήν υποχρέωση.

Θα σχολιάσω το κείμενο του Σταυριανοῦ όχι με το δικό μου λόγο και τις δικές μου παρατηρήσεις. Θα χρησι-

μοποιήσω περιληπτικά τα σχόλια της εκδότριας. Ἐτσι δε μπορεί ένας να με κατηγορήσει πως υπερέβαλα σε κάποια σημεία το κείμενο του Κυπρίου αγωνιστή από «πατριωτικό τοπικισμό».

Ἐνας άλλος λόγος που μου επέβαλλε τη μελέτη του βιβλίου αυτού, εθνικός και γραμματολογικός, είναι το ότι το βιβλίο αυτό κατατάσσει και την Κύπρο ως μέτοχο στο αρχαιακό υλικό για γνωριμία με το 1821 από πρώτο χέρι, με τη γραφή δηλ. των αγωνιστῶν, μάλιστα των απλῶν αγωνιστῶν και όχι των συνοδῶν τους γραμματισμένων.

Η βιογραφία του Σταυριανοῦ, με πολλά κενά, βρίσκεται στο χειρόγραφο του, και είναι η εξής:

Γεννήθηκε στο χωριό *Λόφου της Λεμεσοῦ* το 1804. Ἦταν γιος του *Χατζησταυριανοῦ*, εγγονός του *Γεώργιου Κάλπη*. Ο πατέρας του εμπορευόταν κι αυτός τον συνόδευε στα εμπορικά ταξίδια του. Το 1820 ή 1821 σ' ένα ταξίδι στην Αλεξανδρέττα μυήθηκε με τον πατέρα του στη Φιλική Εταιρεία. Το 1822 πέθανε ο πατέρας του κι αυτός με λίγη περιουσία — όση απόμεινε από την αρπαγή της από τους Τούρκους — πήγε στην Αλεξάνδρεια, όπου εξόπλισε μ' αυτήν επτά άνδρες, τέσσερις Κυπρίους και τρεις Κρητικούς και ξεκίνησαν όλοι για την Ελλάδα. Καταχτήκανε το 1823 στο σώμα του *Καπετάν Τζώρτζη Κύπριου*, όπου ο Σταυριανός, διορίστηκε «μπουλουκτσής» δηλ. ομαδάρχης. Το 1825 κατετάχθηκε στον τακτικό στρατό και πήγε σε λίγο στην Αθήνα.

Ἐλαβε μέρος μεταξύ του 1826-1827 στις μάχες στο Χαϊδάρι, στο Καματερό και στον Πειραιά. Στην καταστροφή στο Φάληρο πιάστηκε αιχμάλωτος και τον έσωσε από τη σφαγή ένας αρβανίτης, που τον πήρε υπηρέτη. Απελευθερώνεται και το 1829 βρίσκεται φρουρός στον Ακροκόρινθο. Το 1839 προβιβάζεται από ενωμοτάρχη 1ης κλάσεως της χωροφυλακής σε υπομοίραρχο 3ης κλάσεως. Το 1844 προάγεται πάλι, και το 1859 ως αντιμοίραρχος μετατίθεται στην Καλαμάτα.

Παντρεύτηκε τη Χιώτισσα ΕΛΕΓΚΩ ΚΑΛΓΑΚΗ κι απέκτησε οκτώ παιδιά. Ανήκε στην φιλελεύθερη αντιοθωνική παράταξη και συμμετέσχε στην Ναυπλιακή Επανάσταση του 1862 γι' αυτό εκτοπίστηκε στην Αίγινα. Μετά την έξωση του Όθωνα επανήλθε στην ενεργό υπηρεσία, αλλά προτίμησε ν' αποστρατευθεί με το βαθμό του Ταγματάρχη σε ηλικία 59 χρόνων και να επιδοθεί ξανά στο εμπόριο. Πέθανε το 1887.

Αυτή είναι η βιογραφία του Ιωάννη Σταυριανού.

Η σχολιάτρια γράφει:

Το χειρόγραφο είναι γραμμένο σε μια σχολαστική, κακόγουστη καθαρεύουσα του 19ου αιώνα. Ωστόσο σποραδικά στους διαλόγους χρησιμοποιεί την ομιλουμένη:

«Ο τίτλος του έργου είναι κάπως φιλόδοξος και αποκαλυπτικός πως ο Σταυριανός έχει υψηλότερους στόχους».

«Ένα πρόσθετο ενδιαφέρον του κειμένου είναι ότι έχει γραφτεί από τη σκοπιά του απλού και άσημου στρατιώτη κι όχι του καπετάνιου, του γραμματικού ή του λόγιου ιστοριογράφου κι έτσι να παρέχει τη δυνατότητα να δούμε τα γεγονότα από μια άλλη οπτική γωνία και να πληροφορηθούμε το κλίμα και τις καταστάσεις που επικρατούσαν ανάμεσα στο στράτευμα και κυρίως στο τακτικό. Το έργο λοιπόν, παρά τις αδυναμίες του που ήδη τις αναφέραμε, αποτελεί μια ουσιαστική συμβολή στη διερεύνηση της ιστορίας της Επανάστασης του '21 και εμπλουτίζει τη φτωχική βιβλιογραφία των έργων που έχουν γραφτεί από συγχρόνους με σκοπό χρονογραφικό και με τον τύπο προσωπικών απομνημονευμάτων».

«Οι πληροφορίες που μας παρέχονται από το κείμενο είναι συνήθως ακριβείς, ακόμη κι όταν αφορούν γεγονότα για τα οποία ο Σταυριανός δεν είχε άμεση αντίληψη, όπως φαίνεται από τη διασταύρωση των πηγών».

«Ο Σταυριανός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα γεγονότα που σχετίζονται με τον θανάσιμο τραυματισμό του Γ. Καραϊσκάκη και την καταστροφή των ελληνικών στρατευμά-

των στον Ανάτο, όπου κι ο ίδιος αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους. Η διήγησή του συνεχίζεται με τη συγκλονιστική περιγραφή των βασανιστηρίων και των εκτελέσεων των Ελλήνων αιχμαλώτων στο τουρκικό στρατόπεδο και την απρόσμενη διάσωσή του από τον Χουσεΐν Ντούλλα».

«Η πληροφορία που δίνει ότι ο Καραϊσκάκης δολοφονήθηκε από ελληνικό χέρι κι ότι ο ίδιος ήταν αυτόπτης μάρτυρας είναι πραγματικά εντυπωσιακή».

«Πολλές φορές διανθίζει το κείμενό του με αφηγήσεις καθημερινών συμβάντων, συχνά απλοϊκών, που μας παρουσιάζουν όμως πολύ χαρακτηριστικά τη νοοτροπία, τα ήθη και τις αντιδράσεις των αγωνιστών».

Ο Σταυριανός, όπως και πολλοί άλλοι αγωνιστές, γράφει απλοϊκά χωρίς συνήθως να προχωρεί σε βαθύτερους συσχετισμούς ή κριτική. Το κείμενό του διαπνέεται από το μεγάλο θαυμασμό και την αφοσίωση που τρέφει προς τους δύο αρχηγούς του, το Φαβιέρο, αρχηγό του τακτικού, και το Γ. Καραϊσκάκη, το Γενικό Αρχηγό».

Αυτά είναι τα κυριότερα σχόλια κι οι παρατηρήσεις για το κείμενο από την εκδότρια.

Θα σας διαβάσω την αρχή του κειμένου:

«Κατά το έτος 1821 ευρέθην εις την Αλεξάνδρειαν της Παλαιστίνης μετά του πατρός μου χάριν εμπορίου. Εκεί παρουσιάσθη εις δερβίσης, ιεραπόστολος της Εταιρείας, και μας κατήχησεν τα της Επανάστασεως μυστήρια. Επανήλθομεν εις Κύπρον το 1822. Ο πατήρ μου αποβίωσεν απόπληκτος, διότι η κινητή περιουσία μας ηρπάσθη παρά των Τούρκων όλη. Εγώ τότε, μόνος κύριος μικράς περιουσίας, μετ' ολίγον έτρεξα λόγω εμπορίου εις Αλεξάνδρειαν της Αιγύπτου διά να πραγματοποιήσω την εις τον δερβίσην δοθείσαν ένορκον υπόσχεσιν. Εκεί ένας απο την Κω Έλλην με έβαλεν εις τας χείρας 3 χιλιάδας γροσίων και δεν είχε σκοπόν να μου τα επιστρέψη. Εγώ είχον εξοπλίσει επτά ομογενείς μου, 4 Κυπρίους και 3 Κρήτας, αγοράσας εξ ιδίων μου τον οπλισμόν όλων, τροφάς και

επλήρωσα το ναύλον και ήμεθα έτοιμοι να αναχωρήσω-
μεν διά την Ελλάδα. Ο Κώτης αυτός με παρέπεμπε από
ημέραν εις ημέραν διά την πληρωμήν. /Εγώ μεθυσμένος
από τον ενθουσιασμόν, διότι κατόρθωσα ου μόνον να φέ-
ρω τον εαυτόν μου εις το Γένος αλλά και άλλους επτά, και
η χαρά μου ήτο μεγίστη, αλλ' αι τρεις χιλιάδες τα γρόσια
με εξάλιζαν και μίαν πρωινήν κινώ από τον Φραγκομαχα-
λά διά τον Τουρκολιμένα. Ευρέθην μετά δύο ωρών οδοι-
πορίαν υποκάτω της στήλης του Πομπηίου, επέστρεψα
αγανακτισμένος εις τον Φραγκομαχαλά και ευρών τον
θείον μου τον είπον μετά πολλής αγανακτήσεως ότι τα
χρήματα θα τα χαρίσω εις ένα Τούρκον, αλλ' εις αυτόν
τον αχρείον δεν θα τα αφήσω. Ο θείος μου εγέλασεν και
με είπεν:

– Ο άνθρωπος αυτός εργάζεται εις τον ταρσανά και
έχει να λαμβάνη από το δημόσιον. Πήγαινε λοιπόν εις τον
τελώνην και επέ του ότι θα αναχωρήσης διά το Γένος και
να σου πληρώση αυτό το ποσόν.

Εγώ το εθεώρησα γελοίον διότι ο τελώνης μόνον είναι
Κόπτης και όλοι οι άλλοι είναι Τούρκοι, αλλ' είπον καθ'
εαυτόν. «Τι έχεις να χάσης και τι θα φοβηθής;»

Όθεν έδραμα εις το τελωνείον και κατά σύμπτωσιν
εύρον πλήθος Τούρκων, αλλ' εγώ από τον ενθουσιασμόν
μου δεν εσυστάλην αλλ' ούτε έχασα το θάρρος. Χαιρετώ
τον τελώνην και με ευτολμίαν τον λέγω αραβιστί:

– Ο δείνα/άνθρωπος με χρεωστεί 3 χιλιάδες γρόσια
και είμαι έτοιμος να αναχωρήσω και έχω τους ανθρώπους
μου εμβαρκαρισμένους και μόνον αυτή η υπόθεσις μου
μένει. Σε παρακαλώ να μου πληρώσης αυτό το ποσόν.

Μόλις ετελείωσα τον λόγον και ευθύς προστάζει έναν
Τούρκον και εισάγει ενώπιόν του τον Κώνον και τον ερωτά:

- Χρεωστείς εις τον νεανίαν 3 χιλ. γρόσια;
- Μάλιστα, τον απήντησεν.

Και ο τελώνης τον είπε «Πήγαινε». Και ευθύς μου με-
τρά εις χρυσά και αργυρά το ποσόν ειπών με:

- Καλόν σας καταυόδιον.

Αναχωρήσαμεν εξ Αλεξανδρείας με πλοίον ρωσικής
σημείας, πλοίαρχος Αραουζαίος, 10 ναύται Έλληνες και
Σκλαβούνοι, ήταν δε και άλλοι 23 Έλληνες επιβάται ερχό-
μενοι και ούτοι διά το Γένος. Επλεύσαμεν 5 ημέρας γαλη-
νιαίως και την 6 εξημερώθημεν μεταξύ Σύμης και Ρόδου,
ότε μακρόθεν είδομεν ερχόμενον ένα μίστικον. Ο καπετά-
νιος το παρατηρεί με το τηλεσκόπιον και μας λέγει:

– Παιδιά, αυτό είναι πειρατικόν. Αυτοί οι άνθρωποι
τίποτε δεν φείδονται και θα σας γυμνώσουν και εσάς και
ημάς, όταν εισέλθουν εις το πλοίον. Θέλετε να αντιστα-
θώμεν ή να αφεθώμεν εις την διάκρισίν των;

Ευθύς λέγω προς τους συντρόφους μου:

– Τι λέτε, να σταθώμεν να μας πάρουν τα χρήματα
και να τρέξωμεν διακονιαιραίοι;...»

Νομίζω πως η αρχή του κειμένου πιστοποιεί τουλά-
χιστον τον πατριωτισμό του Σταυριανού. Με τα απομνη-
μονεύματά του αυτά μας έδωσε μια μοίρα — έστω και
μικρή, ελάσσονα — στη φιλολογία του '21.

Κάναμε αδελφοί μου το χρέος μας προς την ευρύτε-
ρη πατρίδα μας, όσο μας επιτρέπανε οι περιστάσεις.

Γεώργιος Προδρόμου

**Ο Φιλελληνισμός και η
Ελληνική Επανάσταση**

Εορτασμός επετείου έναρξης λαμπρού αγώνα ελευθερίας, αγώνα μακρόχρονου, μεγαλόπνοου με πολλές σε πολλούς τομείς προεκτάσεις πανηγυρίζεται όχι μόνο με ύμνους και ρομαντικές εξάρσεις αλλά και με αναφορά γεγονότων και απόψεων όχι κυρίως ηρωικών πλην όμως σημαντικών και για την έκβαση του αγώνα και για την αποκάθαρση της ατμόσφαιρας γύρω από αυτόν.

Ο απελευθερωτικός αγώνας των Ελλήνων υπέροχος στη σύλληψη και θαυμαστός όσο και φοβερός στη διεξαγωγή του, δεν μπορούσε να περιοριστεί στα στενά όρια της Ελλάδας, τουλάχιστο σαν πνεύμα και σαν κλίμα. Οι φιλελεύθεροι άνθρωποι της Ευρώπης αναγάλλιασαν στο άκουσμα της Επανάστασης και βρήκαν ψυχικά διέξοδο σε δική τους καταπίεση. Έτσι η Ελλάδα άλλη μια φορά σε μιαν εποχή που στην Ευρώπη επικρατεί συντήρηση και καταπίεση και ανελευθερία γίνεται κήρυκας ελευθερίας και πρωτοπόρος αγωνιστής και ηγέτης ριψοκίνδυνος σε αγώνα που δεν αποτολμάτο εύκολα κάτω από πολύ πιο ευνοϊκές συνθήκες.

Όσο και αν η Ελλάδα ταλαιπωρήθηκε από ποικίλους εχθρούς και υπόφερε από άσπονδους φίλους, ευτύχησε όμως να έχει και πολλούς και πραγματικούς φίλους. Από την αρχαία κιόλας εποχή η ακτινοβολία του πολιτισμού της, κυρίως των Αθηνών, έκαμε πολλούς να στραφούν με θαυμασμό προς αυτήν όχι από δουλοπρέπεια ή υστεροβουλία αλλά από αναγνώριση της ανωτερότητας κάθε Ελληνικής δημιουργίας. Τούτο έγινε σε μεγάλη έκταση και συστηματικά με τους Ρωμαίους με τη χαρακτηριστική παραδοχή ότι η Ελλάδα αφού κατακτήθηκε, κατάκτησε τον σκληρό νικητή και εισήγαγε τις τέχνες στο απολίτικο Λάκο.

Το φαινόμενο τούτο παρατηρείται ακόμα και σήμερα ανάμεσα σε ανθρώπους πολιτισμένους και ανεπίφθονους, θεωρείται δε, όπως ήταν και σε όλες τις εποχές, τιμή όχι

μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για τους ίδιους τους ξένους, γιατί αναγνωρίζουν την προσφορά του Ελληνισμού στον κόσμο και την ανωτερότητα του Ελληνικού πολιτισμού. Οι Έλληνες πρώτοι δημιούργησαν και έδωσαν στον κόσμο τη δημοκρατία, τη φιλοσοφία, την επιστήμη, διάκριναν την αξία της ελευθερίας, τόνισαν την ανωτερότητα των πνευματικών από τα υλικά, πολέμησαν γι' αυτά και νίκησαν.

Επομένως, το φαινόμενο αυτό της έκφρασης αγάπης προς την Ελλάδα και τον αγώνα της που εκδηλωνόταν σε μεγάλη έκταση και έντονα κατά τον αγώνα του 1821 δεν ήταν απροσδόκητο και δεν ξάφνιασε. Αν εντυπωσίασε κάπως, και πάλιν όμως ευνοϊκά για την Ελλάδα, ήταν γιατί εκδηλώθηκε σε μίαν εποχή και σ' ένα περιβάλλον δυσμενές, κάτω από εξουσίες όπως ήταν η Ιερή Συμμαχία με στεγνό εκφραστή της τον πρωθυπουργό της Αυστρίας Μέττερνιχ που με κάθε τρόπο προσπαθούσαν να παρεμποδίσουν και να καταπνίξουν κάθε φιλελεύθερη κίνηση. Όμως αυτή η θέληση και προσπάθεια δεν μπόρεσε να ξεριζώσει το φιλελεύθερο πνεύμα που υπόβοσκε, τις δυσαρέσκεις από τις αδικίες, τις απογοητεύσεις από ανεκπλήρωτα όνειρα, την αποτυχία στόχων. Πολλοί Ευρωπαίοι ήταν δυσαρεστημένοι, πολλοί αισθάνονταν αποστροφή προς τη δεσποτεία και εύκολα κινούνταν σε φιλελεύθερες ενέργειες. Η Ελληνική επανάσταση τους πρόσφερε εκείνο που ήθελαν, που νοσταλγούσαν, αλλά που δεν τολμούσαν να πράξουν.

Εκτός αυτού, όσο φοβερή και αν ήταν η δουλεία, οι νεοέλληνες δεν ήταν άγνωστοι στον υπόλοιπο κόσμο. Οι Ελληνικές παροικίες στη Βιέννη, την Οδυσσό, το Λιβόρνο, το Λονδίνο ήταν πολύ γνωστές, ονόματα δε όπως του Κοραή, του Καποδίστρια, του Υψηλάντη αποσπούσαν πολλή εκτίμηση. Ήταν πολύ γνωστοί για τις δραστηριότητές τους στο εμπόριο οι Έλληνες ναυτικοί των νησιών.

Κύριο κίνητρο, φυσικά, ήταν η αγάπη και ο θαυμασμός των λαών προς την Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Διάσημοι συγγραφείς κυρίως Γερμανοί, κλασσικοί φιλό-

λογοί ήταν γοητευμένοι με το κλασσικό μεγαλείο, θεωρούσαν δε τους σύγχρονους Έλληνες απογόνους εκείνων των μεγάλων. Ήταν ακόμα οι περιηγητές που όλα αυτά τα χρόνια της δουλείας εκφράζουν με ζωηρά χρώματα τη λύπη τους για το κατόντημα της λαμπρής αυτής χώρας. Οι βιαιοπραγίες των Τούρκων, οι σφαγές αθώων, η αρπαγή περιουσιών, τελευταία ο απαγχονισμός του Πατριάρχη προκαλούσαν αποτροπιασμό προς τους κατακτητές και συμπάθεια προς τους Έλληνες. Δεν είναι άσχετο με αυτό το κίνημα και το πνεύμα του ρομαντισμού. Ο ρομαντισμός έχει κέντρο του τον άνθρωπο, την πολιτιστική του δημιουργία, στρέφεται νοσταλγικά στο παρελθόν, είναι υπέρ της ελευθερίας. Κάποια επίδραση μπορεί να άσκησε και το ομόθηρσκο, οι Έλληνες ήταν χριστιανοί, πολεμούσαν τους αλλόθρησκους, παρόλο που η Ορθοδοξία προκαλούσε αντίδραση, στη Δύση.

Εκείνο όμως που πραγματικά συγκλόνησε τις καρδιές στην Ευρώπη και τον άλλο κόσμο και γέννησε την αγάπη και την απόφαση για έμπρακτη δράση και ανάγκασε ακόμα και τις κυβερνήσεις ν' αλλάξουν πολιτική ήταν τα άφθαστου ηρωισμού κατορθώματα των αγωνιστών του '21. Ήταν βέβαια και τα συμφέροντά τους, όμως αυτά ακριβώς άλλαξαν από την ώρα που φάνηκε ότι οι Έλληνες ήταν αποφασισμένοι με κάθε θυσία να ελευθερωθούν. Αρχισε να γίνεται συνείδηση στην Ευρώπη ότι οι Έλληνες στηρίζονταν στις δικές τους δυνάμεις, ότι πίστευαν στον εαυτό τους και είχαν απίστευτο θάρρος. Δεν είναι λίγη η δύναμη και η ακτινοβολία του στους άλλους, του ανθρώπου που είναι αποφασισμένος να πετύχει κάτι, έτοιμος να πεθάνει γι' αυτό. Τα απίστευτα εκείνα γεγονότα έδωσαν πνοή, κίνησαν όλες εκείνες τις λανθάνουσες καταστάσεις. Οι σύγχρονοι αγωνιστές ταυτίζονταν στη συνείδηση πολλών με τους αρχαίους εκείνους ξεχωριστούς ήρωες.

Ιδιαίτερα, ύστερα από την πραγματικά μοναδική στην ιστορία όλου του κόσμου — ναι όλου του κόσμου, χωρίς ν' αποτελεί τούτο υπερβολή — ηρωική αντίσταση

και έξοδο των Μεσολογγιτών, στράφηκαν όλων οι καρδιές προς την αγωνιζόμενη Ελλάδα. Εκείνο που έγινε στο Μεσολόγγι, που γινόταν επί 10 μήνες ήταν μοναδικό. Εκείνο έκαμε να μεταστραφούν οι καρδιές και των πιο δύσπιστων, των πιο εχθρικών. Συνειδητοποίησαν οι λαοί της Ευρώπης και οι κυβερνήσεις τους ότι ένας τέτοιος λαός δεν μπορούσε, δεν επιτρεπόταν να μείνει υπόδουλος. Πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα ότι οι αγωνιζόμενοι Έλληνες, με την απόφασή τους να ελευθερωθούν στηριζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις, αυτοί είναι που τράβηξαν το ενδιαφέρον που προκάλεσαν τις συμπάθειες. Αυτοί οι Έλληνες ελευθέρωσαν την πατρίδα τους, όχι οι επεμβάσεις των ξένων. Αυτός ο ισχυρισμός δεν αποτελεί αγνωμοσύνη ούτε προσπάθεια εκ των υστέρων και μέσα από συνθήκες ασφάλειας αλλοίωσης των γεγονότων, αυτή είναι η αλήθεια, αυτή η δικαιοσύνη των αδύνατων.

Αυτή, λοιπόν, η ασυμβίβαστη αντίσταση, ο μέχρι εσχάτων πόλεμος ήταν που κίνησε το παγκόσμιο φιλελεύθερο πνεύμα, αυτό πίεσε τις κυβερνήσεις κι εκείνες κάμνοντας την ανάγκη φιλοτιμία παρουσιάστηκαν φιλελληνικές και φιλελεύθερες, από ανάγκη και σε ανταγωνισμό μεταξύ τους, με στόχο την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Στη Γαλλία οι φοιτητές έκαναν συλλαλητήρια και απαίτησαν από την κυβέρνησή τους να επέμβει υπέρ των Ελλήνων. Ο βασιλιάς Κάρολος 10ος αναφώνησε από τον εξώστη των ανακτόρων στα Ελληνικά «Ζήτησαν οι Έλληνες». Στη βουλή της Πρωσίας, παρόλον που ο βασιλιάς ανήκε στην Ιερή Συμμαχία, μίλησε υπέρ των Ελλήνων ο βουλευτής Γάγερ και κάλεσε τη Γερμανία να τους βοηθήσει, όπως είχε χρέος να το κάμει:

«Το Γερμανικό έθνος θα είναι ένοχο αίματος αν δεν βοηθήσει τους Έλληνες ή αν δεν υψώσει φωνή για υπεράσπισή τους. Δυστυχώς αγνοώ και τους Έλληνες και τη γλώσσα τους. Δεν είχα μ' αυτούς καμμιάν επικοινωνία ούτε τους βοήθησα ούτε τους πρότρεψα. Η Γερμανία όμως ποτέ δεν μπορεί να πει το ίδιο... Για ποιο σκοπό μετέχουν στην παιδεία μας; Ποιο σκοπό μπορεί να έχει η Γερμανική παιδεία που έφτασε στον ανώτατο βαθμό, παρά να τιμά

τους μεγάλους προγόνους, να απελευθερώνει τους απόγονους από βαρύτατο ζυγό, να τους αποκαταστήσει νόμιμα;»

Ένα κλίμα κάπως παράξενο δημιούργησαν πολλοί από τους φιλέλληνες επιστρέφοντας στην Ευρώπη. Αυτοί όλοι, άνθρωποι όλων των κατηγοριών, ανάλογα με τις εμπειρίες και τις προτιμήσεις τους έγραφαν εντυπώσεις, ενθυμήματα, εκθέσεις, ημερολόγια, εξέδιδαν βιβλία, έστω και ουδέτερα, όχι για να ωφελήσουν ή να βλάψουν. Όλα αυτά από μια χώρα εξωτική, επαναστατημένη, μυθοποιημένη διαβάζονταν μ' ενδιαφέρον, δημιουργούσαν καλές ή κακές εντυπώσεις. Έτσι το ρεύμα των φιλελλήνων και το άλλου είδους ενδιαφέρον συνεχιζόταν, έστω και αν πολλών οι εντυπώσεις ήταν δυσμενείς. Άλλωστε σε τέτοιες περιπτώσεις ο καθένας πίστευε ό,τι ήθελε.

Μιλώντας για φιλελληνισμό πολλοί έχουν υπόψη τους μόνο τους εθελοντές και μάλιστα τους λίγους πιο γνωστούς, το Βύρωνα, το Φαβιέρο, το Σανταρόζα, το Μάγιερ. Όμως δεν πρόκειται μόνο γι' αυτούς ούτε μόνο για εθελοντές. Άλλωστε οι Έλληνες δεν είχαν ανάγκη τόσο από μαχητές όσο από οικονομική βοήθεια, τρόφιμα, πολεμοφόδια. Οι εθελοντές ήταν πολλοί και η δράση πολλών πολύ σημαντική· σχημάτισαν και ειδικό τακτικό σώμα και πολλοί έπεσαν στη μάχη του Πέτα. Πολλοί απογοητευμένοι έφυγαν, άλλοι έμειναν, έστω και απλοί μαχητές, αντιμετώπισαν όλες τις δυσκολίες ως το τέλος. Οι δυσκολίες δε, ήταν ειδικά γι' αυτούς αυξημένες.

Η κυριότερη όμως συμβολή ήταν η οικονομική και άλλη συνδρομή, το γενικό ευνοϊκό κλίμα που έτεινε να επηρεάζει τις κυβερνήσεις. Δημιουργήθηκε μια μόνιμη κατάσταση, ιδρύθηκαν φιλελληνικά κομιτάτα και εταιρείες στη Γερμανία, τη Γαλλία, το Λονδίνο. Μερικοί από τους άνδρες των κομμάτων ήταν πολύ γνωστοί και ασκούσαν μεγάλη επιρροή στην κοινωνία τους. Συγκεντρώνονταν μεγάλα ποσά χρημάτων, εκδηλωνόταν ενδιαφέρον για τους τραυματίες, για την περίθαλψη των προσφύγων, για τη μόρφωση των παιδιών, για την εκγύμναση στρα-

του. Γινόντουσαν γιορτές, φιλανθρωπικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις. Δεν έμεινε αμέτοχη ούτε η Αμερική· ακόμη και στις Ινδίες έφτασαν τα γεγονότα κι έγιναν εκδηλώσεις συμπάθειας.

Το ρεύμα του φιλελληνισμού είχε μεγάλη δημιουργία στον τομέα της τέχνης και της λογοτεχνίας. Ποιητές και δραματικοί κυρίως συγγραφείς και ζωγράφοι και μουσικοί φιλοτέχνησαν έργα αναφερόμενα στην Ελλάδα και στους αγώνες της. Είναι γνωστά έργα ποιητών όπως του Βύρωνα, του Ουγκώ, το Μυστράλ, ζωγράφων όπως οι περίφημοι πίνακες του Ντελακρουά, έργα μουσικά και δραματικά έργα εμπνευσμένα κυρίως από το Μεσολόγγι — η άλωση του Μεσολογγίου κ.ά. Στη Γαλλία της εποχής εκείνης υπάρχει χάρτης ταπετσαρίας διακοσμημένοι με παραστάσεις από την πολιορκία του Μεσολογγίου και άλλους αγώνες των Ελλήνων. Παράλληλα πολλοί Έλληνες αφιέρωσαν ποιήματα και δράματα στις γνωστότερες μορφές των φιλελλήνων. Η Ελλάδα τίμησε τους φιλέλληνες.

Όμως υπάρχει και μια άλλη πλευρά του φιλελληνισμού. Τα πράγματα δεν είναι τόσο ωραία, όσο τα συνηθίσαμε, έχει πάρα - τονιστεί η συμβολή του κινήματος αυτού. Σε μεγάλο μέρος ο φιλελληνισμός δεν ήταν αυτός ούτε στα κίνητρα ούτε στις εκδηλώσεις του. Ο Ελληνισμός δεν πρέπει να αισθάνεται τόσο υποχρεωμένος. Ο φιλελληνισμός δεν πρέπει να κλέβει την παράσταση.

Πολλοί από τους φιλέλληνες όχι μόνο δεν ωφέλησαν, αλλά μπορεί και να έβλαψαν. Κατέβηκαν στην Ελλάδα όχι για τους Έλληνες αλλά για τον εαυτό τους. Κάποιοι είχαν δικά τους προσωπικά προβλήματα σαν απογοητευμένοι ρομαντικοί, άλλοι είδαν τη στρατιωτική τους σταδιοδρομία να τερματίζεται άδοξα, προτού ακόμα κορυφωθεί, κάποιοι άλλοι ήταν υπό δυσμένεια στο νέο καθεστώς, θύματα εκκαθαρίσεων, κατάλοιπα αποτυχημένων κινήματων. Ήταν και κάποιοι άλλοι μη στρατιωτικοί που στόχο δεν είχαν να πολεμήσουν αλλά να πλουτίσουν, μερικοί φοιτητές ενθουσιασμένοι από φιλελεύθερα κηρύγματα καθη-

γητών τους έβλεπαν μιαν αναβίωση των σταυροφοριών, ένα πόλεμο κατά των απίστων.

Όλο αυτό το γραφικό πλήθος μέσα στις ποικίλες στολές τους ξεκινούσαν με κατεύθυνση κάποιο λιμάνι για να φτάσουν στην Ελλάδα. Ανέτοιμοι πολλοί ψυχολογικά, χωρίς χρήματα, χωρίς προετοιμασία, με δυσκολίες από την άγνοια της γλώσσας, την άγνοια της νοοτροπίας αντιμετώπιζαν τρομακτικές δυσκολίες. Ανάμεσά τους κάποιοι ήσαν κοινοί απατεώνες ή κοινοί κατάδικοι, άλλοι φαντασιόπληκτοι, απλοί πολίτες παρουσιάζονταν σαν βαθμοφόροι ταγματάρχες και συνταγματάρχες και στρατηγοί και ζητούσαν ανάλογες θέσεις. Κάποιοι προσποιούνταν τους ειδικούς σε κάποιο όπλο, άλλοι παρουσιάζονταν σαν εφευρέτες και επινοητές καταστρεπτικών όπλων και αποδοτικής ποιοί. Γέμισε ο τόπος στρατηγούς και αρχηγούς σωμάτων στρατού, τους περισσότερους τύπους αστέιους ή κοινούς απατεώνες.

Ονειρεύονταν τακτικό στρατό, γύρευαν την επιμελητεία, το στρατηγείο, τα ταμεία, ζητούσαν μισθούς, τρόφιμα, στολές όπως τους είχαν ίσως τάξει κάποιοι. Δεν μπορούσαν καλά - καλά να εξασφαλίσουν τη διατροφή τους, γινόντουσαν βάρος στους χωριανούς, έκλεβαν, είχαν παράπονα και άρχισαν να κατηγορούν. Εκείνο που δεν μπορούσαν να καταλάβουν ήταν η ιδιότυπη τακτική του πολέμου των Ελλήνων· οι Έλληνες είχαν τον τρόπο τους, δεν δεχόντουσαν τη γενική πειθαρχία, δεν ήθελαν τον τακτικό στρατό. Οι Έλληνες δεν είχαν χρήματα, δεν είχαν εφόδια για άλλους, δεν είχαν αποθήκες τροφίμων, πολεμούσαν με την ψυχή τους, καθένας με τους αρχηγούς τους. Μερικοί από αυτούς τους ξένους, όταν συναντούσαν πολλές δυσκολίες, δεν το είχαν τίποτε να προσχωρήσουν στους Τούρκους, όπου έβρισκαν καλύτερους όρους, πολέμησαν με τον Ιμβραήμ.

Κάποιοι από αυτούς τους ξένους ήταν κατάσκοποι, πράκτορες των κυβερνήσεων, προσκολλήθηκαν σε παράγοντες της επανάστασης και έβλαψαν με την παρουσία τους. Είναι εξακριβωμένο ότι μέσα στα φιλελληνικά κοιμι-

τάτα υπήρχε χέρι των κυβερνήσεων, ότι για την εξασφάλιση των δανείων κινούνταν κάποιοι πράκτορες που οικειοποιούνταν και μέρος των χρημάτων, μερικοί δε από αυτούς συνετέλεσαν στην επιτάχυνση και χειροτέρευση των εμφυλίων διαφορών των Ελλήνων.

Για πολλούς, λοιπόν, από αυτούς η άφιξη στην Ελλάδα σήμαινε ανώμαλη προσγείωση. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν πολύ δύσκολες. Οι Έλληνες δεν τους κατανοούσαν, δεν τους ήθελαν, τους ήταν ενοχλητικοί. Έτσι πολλοί έφευγαν, όπως μπορούσε ο καθένας και γίνονταν κήρυκες δυσφήμισης της Ελλάδας. Ο καθένας έλεγε ό,τι ήθελε, άλλωστε όλες οι ειδήσεις ήταν τέτοιες, ούτε υπήρχε τρόπος να γίνεται έλεγχος και εξακρίβωση. Οι διαδόσεις πολλές φορές ήταν τερατώδεις. Εφημερίδα στη Σουηδία το 1822 έγραψε ότι ο Μαυροκορδάτος διοικούσε στρατιά 25 χιλιάδων ανδρών· περιγράφονταν με λεπτομέρειες πολεμικά παράσημα και διακρίσεις που απονέμονταν στους μαχητές! Η καταστροφή του Πέτα εμφανίστηκε στον ευρωπαϊκό τύπο σαν μεγάλη Ελληνική νίκη, τοποθετήθηκε μάλιστα στις Θερμοπύλες· τρεις πασάδες αιχμαλωτίστηκαν και οι στρατιώτες μετάφεραν το στρατηγό Νόρμαν πάνω στις ασπίδες τους. Σε πίνακα που φιλοτέχνησε Γερμανός ζωγράφος οι Τούρκοι πολεμούν με τόξα. Αυτοί συνήθως δεν έλεγαν την αλήθεια, δεν ανέφεραν τους πραγματικούς λόγους της επιστροφής τους, αλλά κατηγορούσαν τους Έλληνες, δυσφημούσαν την Ελλάδα, εκθέτοντας ταυτόχρονα και τις δικές τους πατρίδες.

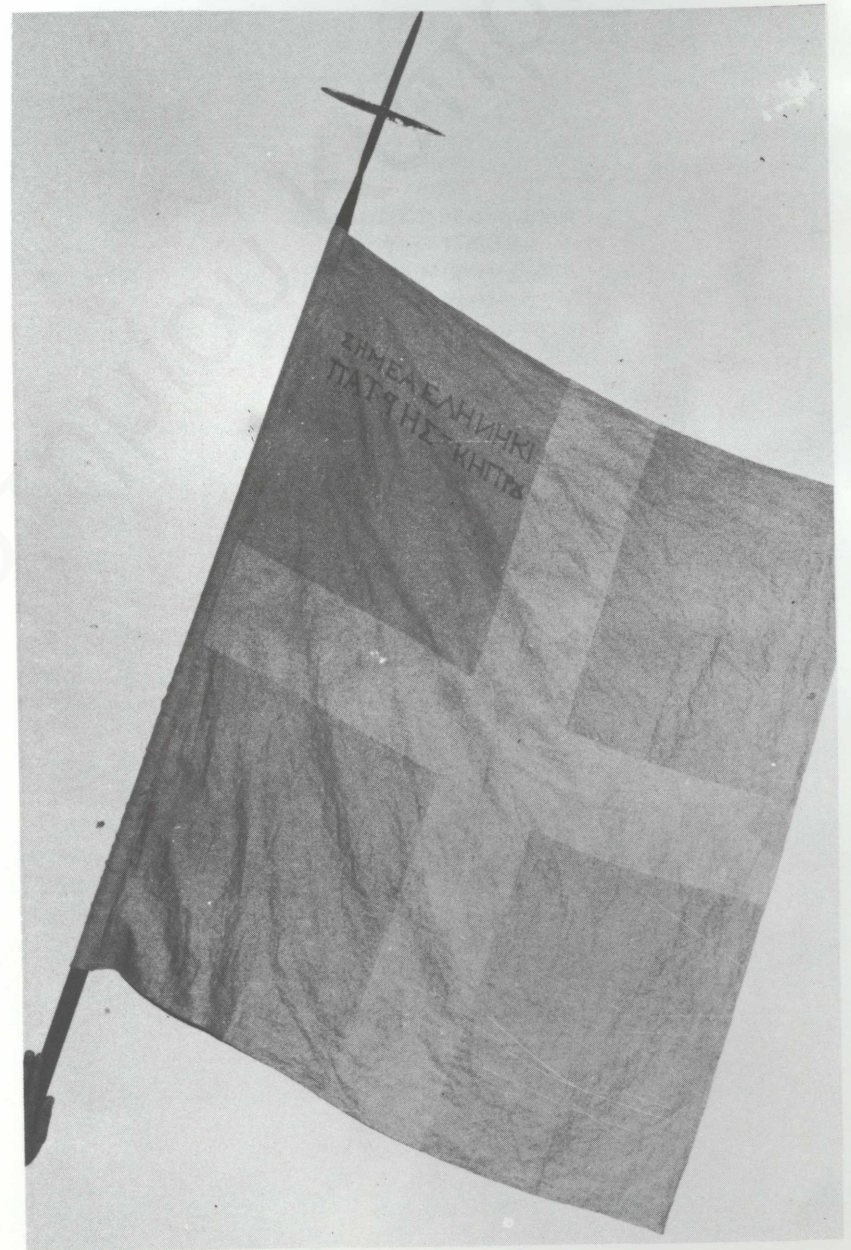
Όσοι καταλάβαιναν και πραγματικά αγαπούσαν την Ελλάδα, λάμβαναν την υπεράσπισή της. Ο Γερμανός εθελοντής στρατηγός Norman έγραφε το 1822 από την Κόρινθο: «Πολλοί Ευρωπαίοι θέλουν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα, γιατί διαψεύστηκαν οι υπερβολικές προσδοκίες τους. Σίγουρα για να δικαιολογήσουν την επάνοδό τους, θα αρχίσουν τις κακολογίες. Αλλά μια επανάσταση που ξεσπάει ύστερα από 400 χρόνια δουλείας δεν γίνεται με τάξη και χωρίς σκληρότητες... Δεν υπάρχει οικογένεια που να μην έχει λόγους για εκδίκηση». Ένας Αμερικανός φι-

λέλληνας ο Γιάρβης έγραφε στο φιλελληνικό κομιτάτο της Βοστώνης από το Μεσολόγγι το 1825: «Ντροπή σ' εκείνους που ήρθαν κι έζησαν στην Ελλάδα κι ενώ ήξεραν κι έπρεπε να ξέρουν την πραγματική κατάσταση, αντί να εκθέσουν την αλήθεια, γέμισαν τον κόσμο με τις ψευδολογίες τους, για να παρασύρουν και άλλους εναντίον των Ελλήνων, για να εξαφανίσουν κάθε πραγματικό φίλο της Ελλάδας με πραγματικό σκοπό να προωθήσουν τα δικά τους αποτρόπαια σχέδια. Τι καλό μπορείς να περιμένεις από τέτοιους ανθρώπους; Ήρθαν με το πρόσχημα να βοηθήσουν τους Έλληνες αλλά στην πραγματικότητα για να βοηθήσουν τον εαυτό τους. Για το προσωπικό τους συμφέρον, αποκλειστικά, γι' αυτό ήρθαν στην Ελλάδα». Τέτοια κείμενα υπάρχουν πολλά.

Όμως οι Έλληνες παρά τον πόλεμο των εχθρών και τα λάθη των φίλων ελευθερώθηκαν. Ελευθερώθηκαν, γιατί το ήθελαν με όλο το είναι τους, το αποφάσισαν, το επιδίωξαν με κάθε τρόπο, ανυποχώρητοι μπροστά σε όλα τα δεινά, με θάρρος, με καρτερία, με επιμονή, με αισιοδοξία, με πίστη. Στηρίχτηκαν στις δικές τους δυνάμεις, απογοητευμένοι άλλωστε, από υποσχέσεις σε προηγούμενους ξεσηκωμούς που κατάληγαν σε καταστροφή. Όσο μακρά και αν ήταν η περίοδος της αναμονής, δεν έχασαν την πίστη τους, όσο μεγαλύτερες και αν ήταν οι δυνάμεις του εχθρού, δεν απογοητεύτηκαν. Πολέμησαν με την ψυχή τους και νίκησαν με την απόφασή τους να ελευθερωθούν. Την περίοδο δε της επανάστασης δεν παρασύρονταν πια και δεν μεθούσαν με υποσχέσεις, αλλά ούτε και γινόντουσαν υβριστές. Απέφυγαν όσο μπόρεσαν εκείνους που ήθελαν να τους εκμεταλλευτούν, αλλά και έδειξαν την ευγνωμοσύνη τους με ποικίλους τρόπους και σε διάρκεια σε όσους τους βοήθησαν, τους συμπαραστάθηκαν στο δύσκολο αγώνα τους. Ευγνώμονες οι Έλληνες, για τη μικρή, έστω, βοήθεια που είχαν, τίμησαν με το παραπάνω τους φιλέλληνες. Είναι όμως υπερβολή και αποτελεί διαστρέβλωση να θέλουν να παρουσιάσουν μερικοί την απελευθέρωση σαν έργο των Ευρωπαϊκών δυνάμεων. Οι δυνάμεις όμως αυτές απλώς από αντιζηλία μεταξύ τους και από

εξυπηρέτηση δικών τους συμφερόντων έπαιρναν τη μια ή την άλλη θέση. Αν ευνοούσαν την Ελλάδα, ήταν γιατί αυτό απαιτούσαν τα δικά τους συμφέροντα. Οι Έλληνες επιβλήθηκαν και κέρδισαν με τον αγώνα τους, με τις θυσίες τους, με την πίστη τους.

Ας είναι τούτα όλα δίδαγμα σε μας σήμερα που διεξάγουμε αγώνα επιβίωσης και κυρίως για κείνους που υπερεκτιμούν το ενδιαφέρον των ξένων. Μόνο με την προσωπική τους αξία κερδίζουν οι άξιοι του ονόματός τους. Μόνο με τον αγώνα γίνονται άξιοι της ελευθερίας. Μόνο εμείς και όλοι οι άλλοι Έλληνες μπορούμε να βοηθήσουμε τους εαυτούς μας.

Τυπώθηκε
στα
Τυπογραφεία-Λιθογραφεία
«ΘΕΟΠΡΕΣ» Λτδ.,
Τηλ. 444940-448883
Λευκωσία

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

